ye giderek tahsilini orada sürdürdü. Fıkıh ve hadis âlimi Ebû Tâhir es-Silefî başta olmak üzere zamanın ileri gelen âlimlerinden ders okudu. Divanındaki en eski tarihli şiir 555 (1160) yılında hocası Silefî için yazdığı kasidedir (*Dîvân*, s. 597-599). Bundan hareketle onun yirmi yaşlarında şiir yazmaya başladığı söylenebilir. Edebî sanatları başarılı bir şekilde kullandığı bu şiir, kendisine karşı büyük bir ilginin uyanmasına vesile oldu.

Seyahati ve özellikle deniz yolculuğunu çok sevdiği anlaşılan İbn Kalâkıs (*a.g.e.*, s. 153), Sicilya'daki müslüman cemaatin lideri Ebü'l-Kāsım b. Hammûd b. Hacer es-Sıkıllî'nin daveti üzerine 563'te (1168) Sicilya'ya gitti. Burada Sicilya Kralı II. William dahil birçok devlet adamı için kasideler yazdı (*a.g.e.*, s. 145-147). *ez-Zehrü'l-bâsim* adlı eserini adanın zenginlerinden Sedîd el-Husrî'ye ithaf etti. İki yıl kadar Sicilya'da kaldıktan sonra İskenderiye'ye döndü. 565'te (1170) Yemen'e gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada Yemen, Fâtımîler'in nüfuzundaki Zürey'î ailesi tarafından yönetiliyordu. İbn Kalâkıs, İskenderiye'de iken Zürey'îler'in Aden'deki veziri ve Divân-ı İnşâ Nâzırı Ebû Bekir el-İdî'ye bir mektup yazarak kendisini ziyarete gideceğini bildirmişti. Bir süre Zebîd ve Ayzâb şehirlerinde kalan İbn Kalâkıs, şiirlerinden elde ettiği ihsanlarla memleketine dönmek üzere Yemen'den ayrıldı. Ancak bindiği gemi Dehlek takımadalarından Nâmûs (Nuhra) yakınında bir kayaya çarparak parçalanınca geri dönmek zorunda kaldı. Bu hadise üzerine Dehlek adalarını ve adaların hâkimi Mâlik b. Ebü's-Sedâd'ı hicveden bir şiir yazdı (*a.g.e.*, s. 488). Yemen'den deniz yoluyla İskenderiye'ye gitmek için 567 (1172) yılında tekrar yola çıkan İbn Kalâkıs, bindiği geminin bu defa Kızıldeniz'de Ayzâb Limanı yakınlarında batması üzerine bu kazada öldü. İmâdüddin el-İsfahânî onun otuz yaşına henüz gelmeden (*Ḫarîdetü'l-ḳaṣr*, I, 145), Süyûtî ise 607 (1210) yılında yetmiş beş yaşında vefat ettiğini söyler (*Ḥüsnü'l-muḥâḍara*, I, 564). Bu bilgiler diğer kaynakların ittifakla verdiği ölüm tarihiyle uyuşmamaktadır.

İbn Kalâkıs'ın Kur'an ve hadis ilimleri başta olmak üzere dinî ilimlere vâkıf olduğu, şiirlerinde bu zengin birikimden büyük ölçüde faydalandığı, Câhiliye döneminden itibaren süregelen klasik şiiri çok iyi özümsediği görülür. Fâtımîler'in yıkılmaya yüz tuttuğu devrede yaşamış olan şair İsmâiliyye'nin prensiplerini övmemiş, ancak onlara karşı düşmanlık ifade eden şiirler de yazmamış, Fâtımî muhaliflerini de methetmemiştir. Şiirlerinden hareketle onun Şîa'ya ve devrinde ortaya çıkan siyasî düşüncelere pek iltifat etmediği söylenebilir. Fâtımî Halifesi Âdıd-Lidînillâh için nazmettiği sanılan beş beyitlik bir şiiri dışında (*Dîvân*, s. 269-270) halifeler için kaleme aldığı herhangi bir eseri zamanımıza ulaşmamıştır. İbn Kalâkıs'ın Muvahhidler'den Abdülmü'min b. Ali'ye yazdığı kasideden (*a.g.e.*, s. 149-152) onun Muvahhidî dâîlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Devrin emîr, vezir ve önde ge- len ulemâsı için nazmettiği kasideler vanında büyük bir yekûn tutar. Genç y ta ölmesine rağmen şiir ve nesir ola Arap edebiyatına küçümsenmeyecek k kılarda bulunan İbn Kalâkıs'ın şiirleri önemli bir bölümünü methiyeler oluş rur. Şair özellikle tabiat tasvirlerinde şarılıdır; mersiye, hiciv, gazel ve hamriyyâta dair şiirleri de vardır.

Eserleri. 1. *Muḫtâru Dîvâni İbn Ḳalâḳıs*. İbn Nübâte el-Mısrî'nin şairin şiirlerinden yaptığı seçmelerden oluşur. Divanında yer almayan bazı şiirleri ihtiva eden eser Halîl Mutrân tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1323). 2. *Dîvân*. 500'ü aşkın kaside ve kıta içeren eseri Sehâm el-Füreyh şairin hayatı ve eserleri hakkında bir mukaddime ile birlikte neşretmiştir (Küveyt 1408/1988). 3. *ez-Zehrü'l-bâsim ve'l-ʿarfü'n-nâsim fî medîḥi'l-ecel Ebi'l-Ḳāsım*. Şairi Sicilya'ya davet eden Ebü'l-Kāsım b. Hacer'i öven mensur ve manzum parçalardan oluşmaktadır. Sicilya'nın çeşitli şehirleriyle ilgili tasvirlerin de yer aldığı bu şiirler tarihî açıdan da önemlidir. *ez-Zehrü'l-bâsim* Abdülazîz Nâsır el-Mâni' tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1984). 4. *Dîvânü't-teressül*. Şairin özellikle Sicilya sarayının ileri gelenlerine hitaben sanatlı nesirle kaleme aldığı mektuplarından oluşan eseri Abdülazîz Nâsır el-Mâni' *Teressülü İbn Ḳalâḳıs el-İskenderî* adıyla yayımlamıştır (Riyad 1404/1984).

Şairlerle ilgili bir tabakat kitabı olduğu anlaşılan *Ravżatü'l-ezhâr fî ṭabaḳāti'ş-şuʿarâ'* ile (Safedî, I, 54) şairin seçilmiş şiir ve nesirlerini ihtiva ettiği sanılan *Mevâṭırü'l-ḥavâṭır* adlı eserlerin zamanımıza ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. İbn Hicce el-Hamevî şairin şiirlerinden yaptığı seçmeleri *Nâdıcü Ḳalâḳıs* adını verdiği bir eserde toplamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kalâkıs, *Dîvân* (nşr. Sehâm el-Füreyh), Küveyt 1408/1988, neşredenin girişi, s. 9-93, ayrıca bk. tür.yer.; İmâd el-İsfahânî, *Ḫarîdetü'l-ḳaṣr: şuʿarâ'ü Mıṣr* (nşr. Ahmed Emîn, v.dğr.), Kahire 1951, I, 145-146; Yâkūt, *Muʿcemü'l-üdebâ'*, XIX, 226-228; Ebû Şâme, *er-Ravżateyn*, I/1, s. 523-524; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 385-389; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, II, 546; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XVIII, 23-58; Safedî, *el-Vâfî*, I, 54; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 383; Süyûtî, *Ḥüsnü'l-muḥâḍara*, I, 564; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 768, 923; Brockelmann, *GAL*, I, 261; *Suppl.*, I, 461; Kehhâle, *Muʿcemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 97; Ömer Ferruh, *Târîḫu'l-edeb*, III, 342-344; Abdülazîz Nâsır el-Mâni', "İbn Ḳalâḳıs el-İskenderî ve Resâ'ilüh", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, V, Ri-

ABDÜLBÂKĪ b. KĀNİ‘

عبد الباقي بن قانع

bk. **İBN KĀNİ‘**

Hadis âlimi.

İBN KĀNİ‘

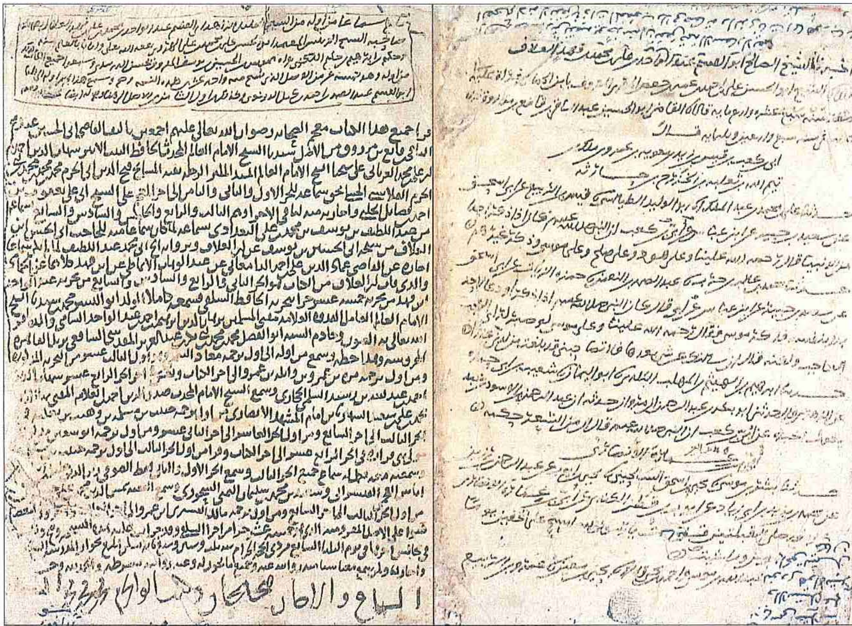
(ابن قانع)

Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkī b. Kāni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî (ö. 351/962)

Hadis âlimi.

25 Zilkade 265'te (19 Temmuz 879) Bağdat'ta doğdu. Arap asıllı olmayan İbn Kāni', Ümeyyeoğulları'ndan İbn Ebü'ş-Şevârib diye tanınan bir kadı ailesinin âzatlısı olması sebebiyle Ümevî nisbesiyle de anılır. On bir yaşından itibaren hadis meclislerinde bulundu. Bağdat'ta yetişmekle beraber tahsil amacıyla Kûfe, Basra, Vâsıt ve Tüster'e seyahatlar yaptı. Hâris b. Ebû Üsâme, İbrâhim b. İshak el-Harbî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Mutayyen, İbn Cerîr et-Taberî ve Ebü'l-Kāsım el-Begavî gibi âlimlerden hadis öğrendi. Ebû Bekir el-Cessâs, Ebü'l-Hasan İbnü'l-Furât, Dârekutnî, Hâkim en-Nîsâbûrî, İbn Şâzân el-Bağdâdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî ve Ebü'l-Kāsım Abdülmelik b. Muhammed b. Bişrân onun talebelerinden bazılarıdır.

Berkānî ve İbn Hazm İbn Kāni'in zayıf olduğunu, Dârekutnî de hıfzı kuvvetli sayılmakla birlikte hatasında ısrar ettiğini söylerken başta Hatîb el-Bağdâdî olmak üzere İbnü'l-Cevzî, Zehebî, Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr ve İbn Hacer el-Askalânî gibi hadis otoriteleri onu güvenilir kabul etmişler-

İbn Kāni'in *Muʿcemü'ṣ-ṣaḥâbe* adlı eserinden iki sayfa (Köprülü Ktp., nr. 452, vr. 1b, 198a)

dir. Hanefî mezhebine mensup olan İbn Kāni' bir ara kadılık yaptı ve ömrünün son iki yılında unutkanlığı sebebiyle bildiklerini karıştırır oldu. 7 Şevval 351 (8 Kasım 962) tarihinde Bağdat'ta vefat etti. 354 (965) yılında öldüğü de söylenmiştir. Kendisinden sekiz yaş küçük olan kardeşi Ahmed b. Kāni' de kadılık yapmış bir fıkıh âlimidir.

Eserleri. 1. *Muʿcemü'ṣ-ṣaḥâbe.* Sahâbî olan veya sahâbî olduğu şüpheli görülen 1185 (1226) kişiye alfabetik sıraya göre yer verilen eser 2233 rivayet ihtiva etmekte olup bunların yaklaşık yarısı *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan sahih, hasen, zayıf ve çok zayıf hadis ve haberlerdir. İbn Fethûn el-Endelüsî (ö. 519/1125), eser üzerinde *el-İʿlâm ve't-taʿrîf bimâ li'bn Ḳāniʿ fî Muʿcemihî mine'l-evhâm ve't-taṣḥîf* adıyla bir çalışma yapmıştır. *Muʿcemü'ṣ-ṣaḥâbe*, Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî (I-III, Medine 1418/1997) ve Halil İbrahim Kutlay ile (ilk dokuz cilt) Hamdî ed-Demürdaş Muhammed tarafından yayımlanmıştır (I-XV, Mekke 1418/1998). 2. *el-Fevâ'id.* Öğrencisi İbn Şâzân el-Bağdâdî'nin rivayet ettiği eserin eksik bir nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir (Hadis, nr. 297, vr. 151a-168b). 3. *Cüz' min ḥadîs̱i Ebî ʿUbeyde Müccâʿa b. Zübeyr.* Tebeu't-tâbiîn muhaddislerinden Müccâa b. Zübeyr tarafından rivayet edilen elli bir hadisi ihtiva eden eserin bir nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır (Mecmua, nr. 35, vr. 68a-74a). 4. *Cüz' fîhi ḥadîs̱ü İbn Ḳāniʿ ʿan şüyûḫihî.* On altı hadisi ihtiva eden cüzün bir nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 118, vr. 73a-74b). İbn Kāni'in kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *es-Sünen ʿan Ehli'l-beyt, Feżâ'ilü'l-Ḳur'ân, Kitâbü'l-Vefeyât, Kitâbü't-Târîḫ, Kitâbü Yevm ve leyle.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kāni', *Muʿcemü'ṣ-ṣaḥâbe* (nşr. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Musarrâtî), Medine 1418/1997, neşredenin girişi, I, 18-24; *a.e.* (nşr. Halil İbrahim Kutlay), Mekke 1418/1998, neşredenin girişi, I, 9-55; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VI, 168; VII, 38; X, 379; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 152; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, XI, 88-89; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, VII, 91; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIV, 147-148; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, XV, 526-527; a.mlf., *Mîzânü'l-iʿtidâl*, II, 532-533; a.mlf., *Tezkiretü'l-ḥuffâẓ*, III, 883-884; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 383-384; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 17; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 279; II, 1735, 1737; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât* (Arnaût), IV, 270-271; Rûdânî, *Ṣılatü'l-ḫalef bi-mevṣûli's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 159; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 279; Elbânî, *Maḫṭûṭât*, s. 92, 345; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 377-378; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 85, 150, 183, 229, 254, 282.

 HALİL İBRAHİM KUTLAY

İBN KĀSIM el-ABBÂDÎ

(bk. ABBÂDÎ, İbn Kāsım).

İBN KĀSIM el-GAZZÎ

(ابن قاسم الغزّى)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Kāsım b. Muhammed el-Gazzî el-Kāhirî (ö. 918/1512)

Şâfiî fakihi, Arap dil âlimi ve muhaddis.

Receb 859'da (Temmuz 1455) Gazze'de doğdu ve burada yetişti. İbnü'l-Garâbîlî lakabıyla da bilinir. Kur'an yanında fıkıh, hadis, tefsir ve Arap edebiyatına dair bazı temel metinleri ezberledi. Receb 881'de (Kasım 1476) Kahire'ye gitti. Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, Bedreddin el-Mardînî, Şemseddin es-Sehâvî, Cemâleddin el-Kûrânî ve Alâeddin el-Hısnî başta olmak üzere birçok âlimden fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm, kıraat, nahiv, aruz, mantık, ferâiz ve hesap dersleri aldı. Daha sonra Ezher'de ders verdi, Câmiu'l-Kal'a'da müderrislik ve hatiplik yaptı. Güzel sesi ve hitabetteki kabiliyetiyle halkın rağbetini kazandı. Hayatıyla ilgili kayda değer bilgi veren yegâne kaynak hocası Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *eḍ-Ḍav'ü'l-lâmiʿ* adlı eseridir. İbn İyâs'ın 6 Muharrem (24 Mart), Gazzî'nin 15 Muharrem 918 (2 Nisan 1512) tarihinde öldüğünü belirttikleri Kansu Gavri Camii imam-hatibi Şemseddin Muhammed el-Gazzî eş-Şâfiî, İbn Kāsım el-Gazzî olmalıdır. Nitekim Kâtib Çelebi de ölüm tarihini 918 (1512) olarak kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Fetḥu'l-ḳarîbi'l-mücîb fî şerḥi elfâẓi't-Taḳrîb (el-Ḳavlü'l-muḫtâr fî şerḥi Ġâyeti'l-iḫtiṣâr).* Ebû Şücâ'ın fıkha dair *Ġâyetü'l-iḫtiṣâr (et-Taḳrîb, el-Muḫtaṣar)* adlı eserinin şerhidir. Müstakil olarak veya İbrâhim b. Muhammed el-Birmâvî ve Bâcûrî'nin hâşiyeleriyle birlikte birçok defa basılan eser (Bulak 1271, 1285, 1298; Kahire 1278, 1279, 1281, 1285, 1287, 1289, 1301, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1319, 1326) Malayca'ya (Singapore 1310/1893) ve L. W. C. van den Berg tarafından Fransızca'ya (Leiden 1895) tercüme edilmiştir. Fransızca tercümedeki bazı hataları G. H. Bousquet, Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *Kitâbü't-Tenbîh*'inin Fransızca çevirisinin ekinde tashih etmiştir (*Kitāb al-Tanbih ou le Livre de l'admonition*, Alger 1949, appendice: Corrections proposées aux traductions par v. d. Berg de textes